

## SPOMINI NA SLIKARJA GVIDONA BIROLLO

(Ob stoletnici rojstva)

Slikar Gvidon Birolla<sup>1</sup> je bil prijatelj in sošolec mojega očeta. Moji starši so cenili Gvidona Birolla kot slikarja in človeka ter veliko pripovedovali o njem. Meni pa so bili slikar, njegova žena Minka,<sup>2</sup> rojena Mulaček, in nečakinja Mira<sup>3</sup> vse življenje dragi in blizu. Vsi trije počivajo v družinskem grobu na ljubljanskih Žalah.

S slikarjem sva se posebno zblížala med okupacijo. Loka je bila tako blizu, a vendar z železno bodočo žico tako neprodorno ločena od nas. Mogoče je prav to zbudilo tako veliko željo in hrepenenje po njej, da sva s slikarjem ure in ure govorila o Loki, o ljudeh, ki sva jih imela rada in ki so umrli ali pa so bili daleč od naju. Slikar se je spominjal mladosti v Loki, študija v Ljubljani in na Dunaju in le malo govoril o letih, ki jih je prebil v Zagorju. Tedaj se je spet lotil slikanja in nastajale so nove podobe Loke, zasanjane in oblite z rahlo tenčico hrepenjenja.

Kako, da se je rodil v Trstu?

*Veš, oče moje mame Ane Šink Huda-  
revnikove je izdeloval v Loki parket in  
kopal pod Lubnikom neko svetlo rudo,  
ki je na zraku postala zelena. Iz nje je  
pritekalo živo srebro. S Tajnetom sta ru-  
do vozila v Trst. Tako je prišla mama v  
Trst in se tam omožila. Po očetovi smrti  
se je z najmlajšima vrnila domov v Lo-  
ko. Meni je bilo tri leta. Nin je bil pa  
še mlajši.<sup>4</sup>*

Tako sta otroka preživela otroška leta v Loki. Slikar mi je iz otroštva pripovedoval posebno rad spomine, ki so bili kakorkoli povezani z mojimi starši. Pri Cenetu,<sup>5</sup> kjer je bil doma moj oče, so imeli oslička. Vpregli so ga v voziček, posadili nanj najmlajšo Minko,<sup>6</sup> in ga gnali po Karlovcu in Viršku. Nekoč so zagledali na drugi strani Poljanščice puštalske fantine. Placarji: oba Birollova, Mikuževa Luče in Karl,<sup>7</sup> Cenetov Tonček<sup>8</sup> in morda še kdo so vpili čez vodo:

*Puštovci, hruštovci,  
žabe lovil' ...*



Puštovci pa v vodo, prebredli so Poljanščico in z gorjačami šli proti Placarjem.

Slikar se je nagajivo nasmehnil ob spominu:

*Pa veš, kaj je bilo potem? Minka, tvoja teta, ki je bila takrat čisto majhna punčka, je obsedela na vozu. Naši fantini, tudi tvoj ata, pa so jo vsi ucvrli proti mestu. Jaz pa sem ostal, da bom branil Minko.*

Pa potem?

*Saj veš, kaj je bilo. Puštovci so me nabiteli, pa še v Soro so me vrgli, pa še mama me je, ker sem prišel domov umazan, moker in raztrgan.*

Iz tistih prvih otroških let se je slikar pogosto spominjal svoje prve ljubezni — Višnerjeve Tončke:<sup>9</sup>

*Lepa se mi je zdela kot angel. Imela je velike plave oči in svetle valovite lase. Nič ji nisem povedal, da jo imam rad, samo gledal sem jo in se veselil njene lepote.*

V prvi razred gimnazije so vpisali Gvidona Birollo in mojega očeta v Ljubljano. Stanovala sta skupaj pri neki gospodinjci v Studentovski ulici blizu nekdanje gimnazije. Oče mi je večkrat pokazal nizko hišo pod Gradom pa tudi drvarnico na dvorišču. V šoli so se učili o eksplozivih. Gvido je prinesel domov smodnik. Sošolca sta ga nesla v drvarnico in zažgala.

Se po dolgih letih se je slikar večkrat spominjal eksplozije in plamena, ki je zajel leseno poslopje, pa obeh mam, ki sta na gospodinjino zahtevo pridrveli iz Loke.

Po potresu 1895 so se dijaki vrnili po velikonočnih počitnicah v gimnazijo. Pričeli so s poukom, čeprav je bil strah pred potresom še v zraku. Oče mi je pripovedoval, da je bil nekoč vprašan latinščino. Ni znal. Profesor je rohnal s katedra. Gvido pa je nenadoma zacepetal z nogami pod klopjo in zakričal: Potres! Potres!

Učenci so planili na noge in hiteli skozi vrata na dvorišče, za njimi pa profesor. Ko sem čez leta pravila slikarju, da se je oče rad spominjal, kako ga je rešil pred slabo oceno; se je nasmehnil in dejal:

*Kaj pa misliš, Ločani zmeraj držimo skupaj!*

Mojega očeta so v tretji razred nižje gimnazije prepisali na novo ustanovljeno gimnazijo v Kranju. Gvidon Birollo pa je končal štiri razrede nižje gimnazije in tehnično šolo v Ljubljani.

Ob počitnicah pa so se študentje srečavali v Loki. Zbirali so se v Kaibetovi<sup>10</sup> štacuni na Placu, kjer je moja mama<sup>11</sup> prodajala kofetke, cenzelce, moko, sladkor in drugo. Bila je dve leti mlajša od študentov, saj so jo Kaibetovi komaj enajstletno vzeli iz Čudetove bajte od Sv. Duha v službo. Fantje — Birollova Gvido in Nin, Mikuževa Luče in Karl, Cenetov Tonče in Laudanov Janko<sup>12</sup> — so posedali na dolgi klopi, se smejali, kadili in se norčevali iz redkih kupcev. Birollo se je spominjal, da je gospod Kaiba,<sup>13</sup> če so bili le preglasni, prišel iz pisarne, jih grdo pogledal, rekel pa ni nič.

Ivanka Dermota,<sup>14</sup> Telbanova teta, ki je takrat kot moja mama služila pri Kaibetu, pa je pripovedovala:

*Prodajali smo vsi, še jaz sem znala cukerkčke prodajati. Študentje so zmeraj sedeli v štacuni, ljudje pa zato niso hoteli prihajati kupovat. Gospa Kaibetova<sup>15</sup> so bili radi lepi. Če so bili študentje v štacuni, so si pripasali predpasnik, ves v favdih, pa z maenco. Pa so drobili po štacuni s prav majhnimi koraki, gospod so bili zjutraj od šestih do pol osmih, pa popoldne do devetih zvečer v pisarni na koncu štacune. Dopoldne pa ni nobeden prišel v pisarno. Gospa so zgoraj kuhali, gospod so bili pa od osmih do dvanajstih na rotovžu. Pa je Birollo Gvido prinesel steklen škorenj, v papir zavit. Pa so me poslali k Homanu po pir. Pa sem šla skoz hlev v gostilno, pa spet hitro v štacuno. Pa smo kar iz škornja pili. Bili so notarjevi, pa Birollova Gvido in Nin, pa Mikuževa Luče in Karl, pa medve s Katrcu. Drugih deklet pa ni bilo.<sup>16</sup>*

Žena Ivana Kaiba, občinskega tajnika in trgovca, Marija, je bila Dunajčanka. Rada je imela mlade ljudi. Mojo mamo, Kete, kot so jo klicali Kaibetovi, je vodila na ples v Čitalnico, na igre, koncerte. Vabila je dekleta in študente na dom. Višnerjeva Tončka-Blaznikova je pripovedovala:

*Lepo nam je bilo, ko smo bile mlade. S tvojo mamo sva bili prijateljici. Gospa Kaibetova je v nedeljah popoldne rada vabila mlade ljudi k njim. Napekla je piškote, pa torto, pa celo polnjene pomaranče je pripravila. Gospod je igral na klavir, dekleta smo pa plesale s študenti. Bile so Žebjarjeva Jerica, pa tvoja mama, pa jaz. Homanovi sta bili pa premjadi, pa Flisova Milena tudi. Fantje so bili pa Gvido Birollo, pa Tonče, pa Mikuževa fanta. Pa se je Gvido zmeraj poklonil najprej gospe Kaibetovi, pa zaplesal z njo valček. Bil je drugačen od loških fantinov, bolj olikan in uglajen.*

Tudi Telbanova teta<sup>17</sup> se je spominjala:

*Enkrat so šli gospa, Katrcu pa Birollova fanta v nedeljo popoldne ven. Že tema je bila, pa jih še ni bilo. Gospod Kaiba so pobutali na moja vrata. Veš, s tvojo mamo sva spali v tistih čumnatih zadaj. Gospod so vprašali:*

*Zakaj jih le ni? Kje so? Johana, boš morala pogledat, kje so.*

*Kaj pa vem? Ali naj grem v gostilne, jih je preveč v Loki. Počakajmo še malo!*

*Potem sta le prišli, pa samo gospa in Katrcu. Katrcu sem vprašala: Kaj je bilo? Gospod je bil strašno hud.*

*Ne veš, kaj! Šli smo v Rajtšolo,<sup>18</sup> pa smo se šli vsi štirje guncat v čoln. Pa je*

gospa rekla, da je tako kot v Pratru<sup>19</sup> in da se bo še ona. Pa je šla v čoln. Ko so ga ustavili, se je opotekala. Prinesli so stol. Cisto bleda je bila. Jaz sem pa kar trepetala, tako sem se bala. Gospod pa ne sme nič izvedeti, to bi bil hud.

Slikar je večkrat pripovedoval, kako so se študenti in loška dekleta Za gradom igrali Indijance. Navdušeno so prebirali dela Karla Maya in si nadevali imena njegovih junakov. Večkrat se jim je pridružil slikar Ivan Grohar,<sup>20</sup> ki je bil sicer starejši od njih, pa se je vseeno lovil z njimi po zagrajskih kotanjah. Ker je nosil poleti in pozimi zeleno pelerino, so mu študentje nadeli ime »Der grüne Havelock.« Tudi notar Stevo Šink<sup>21</sup> je večkrat povedal, da je bil Grohar rad v družbi loških študentov. Ko je hodil ponoči ogrnjen v pelerino čez Krevsovo brv in pel: *Tega birta nič ne da...*, je bil kot kak strah. Studentom je rad povedal: *Po meni se bodo še ulice imenovala.*

Loška pa tudi okoliška dekleta so rada gledala vesele študente. Tako mi je pripovedovala Hudarevnikova mama, svakinja notarja Šinka, ki je kelnarila v gostilni pri Logondru na Fari:

*Vsi so hodili k Logondru — Štefan, Gvido, Tone, Lavdanov Janko pa še kdo. Štefan je tako pel, če je pihal jug, smo ga slišali z Lubnika. Pa modrase so lovili, Tone, ki se je učil za zdravnika, jih je pa rezal. Pa tudi k nam na Faro so vsi hodili. Mama so pripravili klobase, potem je bilo pa veselo. To smo jih čakale, da so prišli. Tudi Gvidona smo gledale, pa le gledale.<sup>22</sup>*

Slikar pa mi je o podobnih doživetjih večkrat pripovedoval:

*Veš, lump sem bil, ko sem bil še študent. Nekoč me je poklicala Katka, tvoja mama, v štacuno:*

*Gvido, zvečer moraš Za grad. Tista Minka je prebrala nekaj nemških romanov o slikarjih, pa je čisto zmešana. Čakala te bo za nunskim zidom.*

*Pa sem šel, pa potem še vsak večer. Čisto zgubljen sem bil. Pa sem mislil, da nobeden ne ve, ko sem se v mraku plazil po gasah proti Zagradu. Pa so vedele vse loške ženske, samo mama je mislila, da sem bolan, ko sem bil tako neprespan.*

*Rad je pravil, kako je bilo, ko je šel z Mikuževim Lučetom vasovat v Pevno. Luče je imel tam kmečko dekle. Gvidona je prosil, naj ga spremlja, da bo stražil.*

*Prišla sva v Pevno. Luče je prislonil lestev in se dvigal proti oknu. Nenadoma sem zaslišal korake in mimo glave je pri-*

*letel debel kol. Luče se je kar podrsl po lestvi in že sva letela proti Fari, pevnski fantje pa za nama. Še danes se mi zdi, da vidim pokrajino, ki beži pred mano, in slišim korake za seboj. Ko sva z Lučetom pridrvela do krvavega znamenja pri Joškovcu na Fari, sva bila rešena — bila sva na mestni zemlji.*

Bolj kot vse študentske norčije pa je Gvidona Birollo vabila Loka, njena pokrajina, stare bajte, posebnosti, berači. Rad je govoril o svojem domu, o hiši, ki so jo med drugo vojno podrl:

*Z naše podstrehe je bil krasen razgled. Vse je bilo pod tabo, lončrske valujoče strehe, razgibano polje, Kamnitnik, zadaj planine. Ze kot otrok sem rad lazil po podstrehi. Mislim, da je prav ta razgled z naše podstrehe odlojučno vplival na moje umetniško ustvarjanje.*

O študiju na Dunaju je menil, da so takrat študentje, tudi Ločani, vse preveč hodili po kavarnah in gostilnah. Slikar se je z vso vsmo lotil študija in živel bolj umirjeno. Spominjal se je, kako so se loški študentje sestajali in se menili o Loki. V mislih so obiskali vse hiše po vrsti in ugibali, kdo je v gostilni pri Cenetu, pri Soržu, pri Homanu, kaj delajo v štacuni pri Kaibetu, kaj kuhajo pri Flisu, pri Laudanu, kako politizirajo v kavarni pri Kofesiderju.<sup>23</sup>

Ko je slikarju umrl brat, ki je vodil apnenice v Zagorju, sta z bratom Ninom prevzela njegovo delo. Slikar se je z materjo in ženo Minko preselil v Zagorje.

Ko smo se tudi mi preselili v Ljubljano, sta slikar in njegova žena prihajala velikokrat iz Zagorja k nam. Še danes mi je živo pred očmi lepa, elegantna gospa z zlatimi lasmi, ki jo je slikar večkrat upodobil. Nekoč sta me povabila v Zagorje za več dni. Posebno mi je ostal v spominu topel poletni večer, ko smo sedeli na terasi pred hišo in gledali zvezde. Slikar je govoril o nastanku Zemlje, o večnem spreminjanju materije in o razvojni poti živih bitij. Posebno me je dojmila domneva, da smo ljudje le slaba plesen, ki se je tvorila na Zemljini skorji in ki razjeda zdravo jedro Zemlje.<sup>24</sup>

Ko se je Birollova družina nekaj let pred drugo svetovno vojno preselila v Ljubljano, smo se veliko srečavali. Z očetom sem vsako popoldne hodila v kavarno Zvezdo in tam smo se redno sestajali s slikarji Birollom, Gasparijem in Podrekarjem. Birolla je najraje govoril

o Loki, Gaspari o svojih motivih. Podrekar pa je pripovedoval zgodbe z Liceja, kjer je učil ljubljanska dekleta risanja.

Med vojno so Birollovi živeli skromno, zame pa je bil njihov dom kot topel otok sredi sovražnega sveta.

Po vojni je slikar prihajal vsak četrtek v Loko in lovil ribe pri Koširjevem mlinu. Velikokrat sem ure stala pri njem in pripovedoval mi je o sebi, o mojih starših, ki jih že dolgo ni bilo več, pa o Loki.

Ko sem Birollove nekoč obiskala v Ljubljani,<sup>25</sup> se je slikar, ki je bil utrujen in bolan, obrnil k meni:

*Ne veš, kako mi je hudo, da nimam več doma v Loki. Premišljujem in premišljujem in, veš, narisal bi lahko vsak kot, vsako sobo, kuhinjo, podstreho, da celo to vem, kje je stala miza, kje postelja, kje je sedela mama ob oknu, kam sva postavila z Ninom golobnjak. Tako živo je naša hiša v meni, da bi se kar presešil vanjo in tam preživel zadnje dneve.*

Z možem sva se peljala nekega majskega večera leta 1963 proti Loki. Nebo je žarelo, barve so se prelivale in mestece se je ovijalo okoli gradu. Vse se mi je zdelo neresnično in zelo lepo. Radio v avtobusu pa je nenadoma sporočil: Zjutraj je umrl slikar Gvidon Birolla.

Hudo mi je bilo. Ozrla sem se skozi okno. Loka je žarela v zahajajočem soncu in zdelo se mi je, da me gleda iz bogastva barv in svetlobe dober in plemenit Birollov obraz. Slikar Gvidon Birol-

la ni umrl, živi v Loki, ki jo je tolikokrat upodobil in imel tako rad.

#### Opombe

1. Gvidon Birolla (1881—1963); — 2. Marija Birolla (1887—1968); slikarjeva žena; — 3. Mira Birolla (1903—1977), slikarjeva nečakinja; — 4. razgovor 6. decembra 1960; — 5. gostilna pri Cenetu, danes Mestni trg 20, lastnik Vincenc Jamar (1837—1896), gostilničar in trgovec; — 6. Minka Jamar, por. Leitner (1884 do 1963), živela in umrla v Avstriji; — 7. Ludvik in Karl Mikuž, sodnikova sinova; — 8. dr. Tone Jamar (1882—1940), zdravnik v Ljubljani; — 9. Tončka Višner, por. Blaznik (1883—1950), šivilja in fotografova žena; — 10. danes Mestni trg 5; — 11. Katarina Jamar, roj. Langerholc (1884—1928); — 12. dr. Janko Leskovec (1884—1946), odvetnik; — 13. Ivan Kaiba (1841—1920), trgovec in občinski tajnik od 1872 do smrti; — 14. Ivanka Dermota-Telbanova teta (1882—1967), kuharica; — 15. Marija Kaiba (1841—1921); — 16. razgovor februarja 1966; — 17. razgovor septembra 1947; — 18. danes Zvezda; — 19. zabavišče na Dunaju; — 20. Ivan Grohar (1867—1911), slovenski slikar; — 21. Stevo Sink (1882—1972), notar in odvetnik; — 22. razgovor 22. novembra 1964; — 23. Kofesider — Plantaričeva kavarna, danes Mestni trg 40; — 24. v avgustu 1930; — 25. razgovor avgusta 1962.

*Jeja Jamar Legatova*